

## Nietzsche ve Nihilizm Kalkanına Yaşamın Yadsınmasını Kazımış Olan Bir Felsefe

Sebahattin ÇEVİKBAŞ (\*)

**Özet:** Bir düşünme biçimi olarak nihilizm, hiçbir değer tanımayan görüşlerin ortak adıdır. Tarihsel olarak sofistlere ve özellikle de Gorgias'a kadar geri götürülebilecek bir düşünce olan nihilizm, aslında anlamsızlık, boşluk ve hiçlik duygularının telkin ettiği bir düşünme ve yaşama biçimini ifade eder. Nietzsche'nin düşünce sisteminde nihilizm, Batı düşüncesinin herhangi bir anında ortaya çıkan bir düşünme biçimi olarak değil, tarihsel bir akım olarak görünür. Aslında özü itibariyle nihilizm, Batı tarihinin temel olayıdır. Bütün değerlerin değerlerini yitirmiş olduklarının ve bütün değerleri yeniden değerlendirmek gerektiğinin farkına varılmasıdır. Nihilizm, kalkanına yaşamın yadsınmasını kazımış olan bir felsefedir.

**Anahtar Kelimeler:** Nietzsche, nihilizm, tanrının ölümü, en yüksek değerler, idealler, ahlâk, Hıristiyanlık, Batı düşüncesi, metafizik.

### Nietzsche and Nihilism

#### A Philosophy Upon Whose Shield the Denial of Life is Inscribed

**Abstract:** Nihilism as a way of thinking is the common name of views that know no value. Historically nihilism as a view that can be taken back to Sophists and especially Gorgias expresses a way of thinking and living that the feelings of meaninglessness, emptiness and nihility inspire. Nihilism in Nietzsche's system of thought appears as a historical movement, not as a way of thinking that occurs in any time of the Western thought. In fact nihilism is essentially a basic event in the Western history. It is the realization that all values have lost their values and all values must be re-evaluated. Nihilism is a philosophy upon whose shield the denial of life is inscribed.

**Key Words:** Nietzsche, nihilism, God's death, the highest values, ideals, morality, Christianity, Western thought, metaphysics.

---

\*) Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Felsefe ABD.  
e-posta: cevikbas@atauni.edu.tr

## I. Giriş

Batı felsefesi, düşüncüyü değişime uğratmak ve yeniden okumalar yapmak suretiyle kendisini sürekli olarak yenilemektedir. Amacı, içinde bulunulan dönemin problemlerini daha iyi kavramak ve açıklamak olan bu değişim ve yenileme, Miletli filozoflara kadar uzanan köklü bir tarihe sahiptir. Mitolojik temelli bir evren tasarımı, rasyonel-ampirik bir evren tasarımıyla geçişle başlatılabilecek bu tarihin ana uğrakları, sırasıyla, antropoloji, aksiyoloji, teoloji ve bilim olmuştur. Bu dönüşümlerin, kendileri adına, haklı gerekçeleri de vardır: içinde yaşanılan dünyanın ve yaşamın anlamsızlığa gömülmüş olması. En geniş anlamıyla Batı kültür tarihinin kırılma noktaları olarak okunması gereken bu dönüşümler, bu tarihin yazgısıdır.

Nietzsche, on dokuzuncu yüzyılda bu yazgı hakkında düşünmeyi üstlenen, Batı insanının değerlerin anlamı ve önemine ilişkin inanç yitimiyle ve bunun doğurduğu sonuçlar ile tam olarak yüzleşme cesareti gösteren biri olarak çıkar karşımıza; kendisi de bu yazgının içinde olan, ama bu yazgıyı tanımlayıp ona dışarıdan bakabilen biri olarak (Nietzsche, 1968: "Preface" § 3). Zamanına ilişkin bu yazgıyı, nihilizm olarak adlandıran ve gelecek iki yüzyılın yazgısı olarak belirleyen Nietzsche, farkına vardığı krizin derinliğine açıklık getirmek için, geleneksel düşüncenin temel kavramları olan 'hedef' 'birlik,' 'erek,' 'hakikat,' 'değer,' 'merhamet,' 'adalet' vb. kavramlarla bir iç hesaplaşmaya girişir. Çünkü ona göre Batı kültür tarihinin içine düştüğü krizin baş sorumlusu, bu kültürü oluşturan felsefî ve dînî kavramsallaştırmalar ve değerlerdir. Bu nedenle hemen her geçiş döneminde olduğu gibi, bu krizin aşılması için de gerek duyulan şey, içinde yaşanılan dünyanın anlaşılmasının araçları olarak eski kavramların ve değerlerin yeniden değerlendirilmesidir; bu yeniden değerlendirme, yeni kavramlar yaratmayı, kavramların değiştirilmesini gerektirir. Kavramlardaki değişiklik, gerçeklik ve dünyaya dair anlayışımızdaki değişiklikle sonuçlanır.

Her düşünce, bir takım değerler üzerine kurulur; bu genel kabulün en çok meşrulaştırıldığı dönem on dokuzuncu yüzyıldır. Nietzsche de çağının bir filozofu olarak dönemin temel problemi olan 'değer'ler üzerine düşünmüş ve insanın, fiziksel ve fizyolojik çevresinde yaşamını sürdüreceği ve muhtemelen gelecekte egemen olacağını düşündüğü değer matrislerini icat ederek ayrıntılı bir değer teorisini tanımlamaya girişmiştir. 'Değerler sorunu' der Nietzsche, 'kesinlik sorunundan çok daha önemli, çok daha gereklidir.' (Nietzsche, 1968: § 588). Ona göre değer, bir insanın somutlaştırabileceği, bütünleştirebileceği en yüksek güç miktarıdır (Nietzsche, 1968: § 713, 714, 715, 710). Başka bir ifadeyle değer, bir şeye yönelen bakışın ya da düşüncenin göz önüne aldığı şeydir. Öyleyse değer, her düşüncenin ya da her eylemin göz önünde bulundurduğu bir şey, bir ölçektir; hem de her şeye anlam kazandıran bir ölçek. Değerin nesnel ölçüsü, sadece yükseltilen ve organize edilen güç miktarı, bütün olaylarda meydana gelen şeye göre, daha fazlası için bir istençtir (Nietzsche, 1968: § 674). Bu anlamda değerler her zaman daha iyi olanı gerçekleştirmek için konulan idealler olarak görünür.

Başlangıcından Nietzsche'ye kadar bir tür hakikat araştırması olarak gelişen Batı düşüncesi, Nietzsche'yle birlikte hakikatten uzaklaşmaya başlar. Çünkü Nietzsche, "hakikat"i kendisinden bir şekilde kurtulmamız gereken bir ayak bağı (Nietzsche, 2001: 35) olarak düşünür. Bu yüzden Nietzsche, "çoktandır örtüsü kaldırılan hakikatin hakikat olmaktan çıktığına inanıyoruz" (Nietzsche, 2003: 16) der. Ona göre, filozofların şimdiye kadar saygıyla söz ettikleri hakikatperestlik, insanları tehlikeli serüvenlere kışkırtmaya devam etmektedir. Hakikati istemenin uzunca tarihi boyunca karşımıza çıkardığı sorular, sanki daha önce sorulmamış gibi hep yeniden sorulmaktadır; ama en sonunda ona olan 'inancımız sarsıldı, sabrımızı yitirdik, dönüverdük sırtımızı.' (Nietzsche, 1990a: 15). Çünkü Nietzsche'ye göre hakikat ve hakikati isteme konusunda en eski ve en yeni filozofların hepsi, hakikati istemenin ne denli fazla haklı kılma çabası gerektirdiğinden habersizdirler: burada her felsefede bir boşluk vardır. Bu boşluğun nedeni, şimdiye kadar felsefeye çileci idealin egemen olması; hakikat, varlık ve Tanrı'nın en son yargı makamı olarak ileri sürülmesi ve hakikatin bir sorun olmasına izin verilmemesidir. Mutlak hakikat olan Tanrı'ya olan inanç dolayısıyla şimdiye kadar sorun olarak konulamayan hakikat, çileci idealin Tanrı'sına olan inancın yadsındığı andan itibaren bir sorun olarak ortaya çıkıyor (Nietzsche, 1990b: 142). Böylece temeli Tanrı ve 'kendinde şey'de bulunan hakikat, bundan böyle değer en yüksek ölçütü olma ayrıcalığını kaybediyor: hakikat, ne en yüksek değer olarak ne de en yüksek güç olarak telakki edilebilir (Nietzsche, 1968: § 853). Oysa yanlış hakikat algısı, bu güne kadar, hakikatin "en yüksek değer" olduğunu varsayar. Ancak hakikatin bütünüyle ortadan kalktığı düşünülemez: çoğu kez yapıldığı gibi, iyi ve güzel olanla bir ve aynı olarak görülmemesi kaydıyla hakikat vardır (Nietzsche, 1968: § 822). Bu yüzden Nietzsche, içinde bulunduğu çağı hazırlayan hakikat anlayışlarına karşı çıkar; ama çirkin de olsa, sanatla biçimlendirebileceğimiz bir hakikat algısını alkoyar. Nietzsche bir adım daha atarak hakikatin keşfi yerine, anlamların hiyerarşik değerini belirleyen *değerlendirmeyi* koyar (Deleuze, 2005: 19). Bundan böyle hakikatin bir sorun olmasına izin verilir; hakikatin değeri sorgulanmaya başlanır.

Gerçek ya da hakikat kavramsallaştırması, anlamları birçok kere değiştirilerek de olsa Batı düşüncesinin hemen her döneminde varlığını sürdürmüştür. Tanrı, Batılı düşünüş için hiç değilse ortaçağlardan bu yana, her şeyin varlığını ve anlamını kendisine borçlu olduğu bir 'hakikat' olarak kabul görmüştür. Ne var ki, en yüksek değer ya da hakikat olarak Tanrı da inanırlılığını yitirmişti. Her şeyin kendisiyle anlam kazandığı hakikatin inanırlılığını yitirmesi, Nietzsche'ye göre gelecek yüzyılların kaderini belirleyecek olan birçok işaretle kendini göstermektedir: hiçlik, yokluk, bulantı, sıkıntı, anlamsızlık, değersizlik vb. Nietzsche, Tanrı'nın hakikat olarak inanırlılığını yitirmesiyle ortaya çıkan tüm bu işaretleri tek bir cümlede özetliyor: Tanrı öldü (Nietzsche, 2003: 130/§ 125).

Bu özlü ifade biçiminin anlamı kısaca şudur: miras aldığımız ahlak ve değerler temelleri itibarıyla her zaman bir Tanrı inancına bağlı kalmıştır, ama Tanrı'ya ve dine olan inancımızı yitirmiş bulunuyoruz. Böylece değerlerimizin bizzat temellerine duyduğumuz inanç da yitirilmiş olmaktadır. Kısaca gerçek olan her şeyin en gerçeği olarak düşünülen duyüstü dünyanın duyüstü temeli gerçek dışı hale gelmiş, duyüstü dünya insan eliy-

le yok edilmiştir. Böylece Kant'tan bu yana metafizik olarak adlandırılan bu duyuyüstü dünyaya bağlı kalan Batı felsefesi de metafizik olarak sona ermiştir (Heidegger, 2001: 11-18).

Dünyaya ve yaşama anlam veren hakikatin ve en yüksek değerlerin duyuyüstü temelinin terk edilmesi ile her şey anlamını yitirmiştir. Bundan böyle tüm yaşantımız, artık temellerine güven duymadığımız, dahası inanmadığımız değerlere bağlı kalacak ve sahteleşecektir. Bu sahtelikten kurtulmanın yolu tüm değerlerin bütünüyle yeni baştan değerlendirilmesidir. Nietzsche, yozlaşma ve bozulma ile başlayıp, yeni umutlara, yeni ışıklara gebe olan bu tarihi olayı –‘Tanrı’nın ölmesi’ni– ve bu olayın ortaya çıkardığı krizi, nihilizm olarak tanımlar. Bu nedenle Nietzsche’nin düşüncesinde Tanrı’nın ölümü üzerine inceleme, nihilizmin özü üzerine düşünmeyi gerektirir.

Var olan her şeye ve özellikle de insan yaşamına değer ve anlamını veren en yüksek değerlerdir. Ama bu en yüksek değerlerin dünyası şimdiye kadar gerçekleşmemiş ve hiç bir zaman da gerçekleşmeyecektir. Eğer gerçekleşmemiş ve hiçbir zaman gerçekleşmeyecekse, başka bir ifadeyle koyulan amacın gerçekleşme güvencesini, yolunu, aracını sağlama almıyorsa, neye yarar bu en yüksek değerler? (Heidegger, 2001: 23). Bu durumda ‘bütün değerlerin yeniden değerlendirilmesi’ gerekmez mi? Bu türden soruların sorulmasına zemin hazırlayan ortamda en iyi hissedilen şey, her şeyin anlamsız ve boş olduğu duygusudur; bu duyguyu en iyi karakterize eden kavram ise ‘nihilizm’dir.

Bu yazıda, Nietzsche’nin nihilizme yüklediği anlamlar ve nedenleri üzerinde durulacaktır.

## II. Nihilizm nedir?

Bir düşünme biçimi olarak, genel anlamda hiçbir değer tanımayan görüşlerin ortak adı olan nihilizm, epistemolojik, etik, politik vb. birçok alanda çeşitli biçimler altında ortaya çıkmaktadır. Tarihsel olarak sofistlere ve özellikle de Gorgias’a kadar geri götürülebilecek bir düşünce çizgisinin genel adı olan nihilizm, aslında anlamsızlık, boşluk ve hiçlik duygularının telkin ettiği bir düşünme ve yaşama biçimini ifade eder. Batılı düşünce ve yaşama biçimlerine özgülenmediği sürece çok daha gerilere -Budacılığa kadar- götürülebilecek bir anlama sahiptir. Aslında hangi dönemde ve nerede olursa olsun, insanların bağlı kaldıkları en yüksek değer ve ideallerin işlevlerini yerine getirmediklerinde ortaya çıkan bir ruh durumuna eşlik eden bir yaşama ve düşünme biçimidir.

Nietzsche’nin düşünce sisteminde nihilizm, Batı düşüncesinin herhangi bir anında ortaya çıkan bir düşünme biçimi olarak değil, tarihsel bir akım olarak görünür: nihilizm, tarihsel bir devinimdir; birinin birine karşı savunduğu bir görüş, bir öğretidir. Aslında özü itibarıyla nihilizm, Batı tarihinin temel olayıdır. Bunun için Nietzsche, Batı kültür ve düşünce tarihinin seyrini, metafizik bakımdan nihilizmin serimlenmesi, yükselmesi olarak okur (Heidegger, 2001: 11-19). Bu nedenle nihilizm, etkileri giderek daha fazla hissedilecek bir düşünce ve yaşayış biçiminin ifadesi olarak görülmelidir.

Şimdiye kadar sahip olunan değerlerin değerlerini yitirmiş olmalarının nihai sonucu olan nihilizm, Avrupa kültür tarihinin büyük değer ve ideallerinin en son mantuksal sonucunu temsil eder. Böyle olduğu için de Batı kültür tarihinin kaçınılmaz bir yazgısı olarak gelip çatan, bunun için de zorunlulukla yaşamamız, yüzleşmemiz gereken tarihsel bir olaydır (Nietzsche, 1968: “Preface” § 2, 4). Nihilizm, şimdiye kadarki en yüksek değer ve ideallerin ortaya koyduğu hatalı bir değer sisteminin ve en sonunda kendi değerini düşüren ve insani bilincin birçok seviyesinde hiçlik deneyimine neden olan yanlış bir değer sisteminin sonucudur. Başka bir ifadeyle ondokuzuncu yüzyıl ve onu takip eden iki yüzyılın anlatılabilecek olgunluğa ulaşmış karakteristik değer hastalığıdır.

Anlatacağım şey gelecek iki yüzyılın tarihidir. Gelecek olan şeyi, artık başka türlü olamayacak olan şeyi anlatacağım: *nihilizmin gelişini*. Bu tarih, şu anda bile anlatılabilir; çünkü burada iş başında olan zorunluluğun kendisidir. Bu gelecek, şimdi bile yüzlerce işaretle (kendini) gösteriyor, bu yazgı, kendisini her yerde duyurmaktadır; geleceğin bu müziği için bütün kulaklar dikkat kesilmiştir. Bir süreden beri, Avrupa kültürümüz, on yıldan on yıla gelişen elem verici bir gerilimle, bir felakete doğru yol almaktadır. (Nietzsche, 1968: “Preface” § 2).

Nietzsche, yüzlerce işaretle kendini gösteren bir durum üzerinde düşünmektedir; gelecekte olup bitecek olan şeyi anlatırken geriye bakan bir kahin kuş ruhuyla, dahası geleceğin labirentinde yolunu kaybeden, ama cesaretle yolunu bulmaya çalışan bir ruh haliyle hareket etmekte ve nihilizmi kendi içinde sonuna kadar yaşamış, onu kendi dışında ve arkasında bırakmış biri olarak konuşmaktadır (Nietzsche, 1968: “Preface” § 3). Bu nedenle Nietzsche’nin anlatmayı üstlendiği tarihin ve yazgının bir kehanet olarak değil, bir uyarı ya da bir ‘dikkat çekme’ olarak okunması gerekir.

Nietzsche, nihilizmin en açık tanım(lar)ını, onun nedenlerine ve çeşitlerine ilişkin çözümlenelerde bulunduğu *Güç İstenci* adlı çalışmasında veriyor; hem de birkaç yerde<sup>1</sup>. Buna göre nihilizm; a. En yüksek değerlerin değerlerini yitirmiş olmaları, herhangi bir amaç ya da hedef konulamaması; (Nietzsche, 1968: § 2-3) b. Varoluşun en yüksek değerlerden biri ile savunulamayacağı inancı ve bir öte dünya ya da kendinde şeyler dünyası varsaymaya hakkımızın olmadığı idrak edilmesi; (Nietzsche, 1968: § 3) c. Hakikatin ve ‘kendinde şeyler’in var olmadığı, şeylerin mutlak bir doğaya sahip olmadıklarının kabul edilmesiyle her şeyin anlamsız olarak görülmesi; hiçbir şeye anlam verilememesi ile ortaya çıkan hastalıklı bir geçiş dönemi; (Nietzsche, 1968: § 13) d. Önceki hedeflerin ve değerlerin kusurlarının ve yetersizliklerinin farkına varan güçlü bir ruh halinin ya da bunun farkına vardığı halde hiçbir etkide bulunamayan, sadece onlara inancını yitirmiş olarak onlar arasındaki savaşa seyirci kalan ve çözümlerine engel olamayan zayıf bir

1) Erich Podach’a göre bu tanımların verildiği paragraflar (§ 2, §13, §22, ve § 23) Nietzsche’nin notlarında tek bir paragrafta verilmiştir. Bkz. Nietzsche, *The Will to Power*, s. 9; dipnot 1.

ruh halinin işaretidir. (Nietzsche, 1968: § 22-23). Genel olarak ‘değerin, anlamın ve arzu edilebilirliğin kökten reddi’dir. (Nietzsche, 1968: § 1) Kısaca ‘bütün değerlerin değerlerini yitirmiş olmaları’ ve bunun bilincine varılmış olmasıdır.

Nietzsche’nin nihilizme yüklediği bu anlamların her biri, ‘yaşamın bir sürü hayali nedenler, etkiler, varlıklar, doğa bilimi, psikoloji, ereksellikler yoluyla yadsınmakta ve değersizleştirilmekte olduğu’ anlayışından hareket eder. Nietzsche’ye göre modernliğe ilişkin bu uydurmalar, gerçekliği ve yaşamı sahteledikler, değersizleştirdikleri ve yadsıdıkları için yaşama düşmandır (Nietzsche, 1995: 25-26). Bu uydurmalar arasında yaşam bir görünüş olarak temsil edilir ve gerçek dışı hale getirilir: değer açısından yaşam bir hiçtir, başka bir ifadeyle yaşam bir hiçlik değeri kazanır. Değerler yaşamdan üstün tutulur, sonunda yaşam yadsınır. Buna göre nihilizm, hem yaşama atfedilen değersizlik ve hiçlik değerini hem de yaşama bu hiçlik değerini veren üstün değerlerde kendini gösteren hiçlik istencini dile getirir. Nietzsche’nin nihilizme yüklediği en temel anlam budur. Ama daha gündelik, daha yaygın anlamıyla nihilizm, bir tepkidir; *duyuyüstü* bir dünyaya ve en üstün değerlere, başka bir dünyaya -felsefede bir kendinde şeyler dünyasına, hakiki, gerçek dünya düşüncesine; dinde ölümden sonraki bir dünyaya, dolayısıyla Tanrı’ya, öze, iyi, hakiki olana- bir tepki. Birer uydurma ve kurmaca oldukları için ne var ne de gerçek olan şeylere bir tepkidir (Deleuze, 1983: 147-148).

Yukarıdaki tanımların hepsi, ‘yaşamın yadsınması’ ortak paydasında birleşiyor. Bu nedenle Nietzsche nihilizmi *Deccal*’de ‘kalkanına yaşamın yadsınmasını kazınmış olan bir felsefe’ (Nietzsche, 1995: 17) olarak tanımlıyor. O halde nihilizm, değerlerin değersizleşmesi ile başlayan, yaşamın hor görülmesi, değersizleşmesi ve sonunda yadsınması ile son bulan bir yaşama ve düşünme biçimini ifade ediyor. Bu anlamıyla nihilizm, özü itibarıyla en yüksek değerlerin işlevini yitirmesi, bir çürüme, yıkım olarak görünür. Sadece bu yönüyle alındığında nihilizm, olumsuz bir anlama sahiptir. Nietzsche bu anlamdaki nihilizme *pasif* nihilizm der.

Nihilizm. O *iki anlamlıdır*. A. Ruhun yükselen/artan gücünün bir işareti olarak nihilizm: *aktif* nihilizm (olarak). B. Ruhun gücünün düşüşü ve azalması olarak nihilizm: *pasif* nihilizm (olarak). (Nietzsche, 1968: § 22).

Ama Batı tarihinin temel süreci olması bakımından bu tarihin iç yasası; iç mantığı olarak düşünüldüğünde, nihilizmin sadece bir çöküşü ya da bir yıkımı ifade etmediği görülecektir. Çünkü bir başka anlamıyla nihilizm –*aktif* nihilizm- çöküş ya da ruh gücünün azalması değil, tam aksine yükselme, ruh gücünün artması olarak görünür. Şimdiye kadarki en yüksek değerler dünyası, değerden düşürülmüştür, ama bir yaşam alanı olarak dünyanın kendisi yerinde kalmakta ve yeni değerler koyulmasını gerektirmektedir. Nietzsche değer eksikliğini bir açıklamayı yok saymaz; şimdiye kadar geçerli olan, bağlı kalınan değerlerin değerlerini ve anlamlarını, dolayısıyla işlevlerini yitirdiklerini düşünür, ama bunların yerine yeni değerler koymayı gerekli görür. Onun karşı olduğu sadece dünyaya ve yaşama

anlam veren eski değerlerdir; ama Nietzsche'ye göre nihilizm, değerlerden yoksun bir yaşamın onaylanması değildir; dünyadan ve yaşamdan ödün verilmesi hiç değildir. Aksine şimdiye kadar yaşama ve dünyaya anlam veren eski değerlerin anlamlarını ve değerlerini yitirdiklerinin farkına varılmasıdır. Bu farkındalık Nietzsche'nin 'bütün değerlerin yeniden değerlendirilmesi' projesinin temelini oluşturur (Bkz. Nietzsche, 1968: § 466-853; 1972: Üçüncü Bölüm "Eski ve Yeni Levhalar Üzerine", s. 233 vd.). Avrupa insanlığının içinde bulunduğu tarihsel-kültürel durumu ifade eden nihilizm, Nietzsche'ye göre en son şey olarak görülmemelidir: nihilizm aşılmalıdır. Nihilizmin aşılmasının yolunu açacak olan 'bütün değerlerin yeniden değerlendirilmesi'dir. Bu bakımdan nihilizm, olumsuz anlamının yanında, şimdiye kadarki en yüksek değerleri, bütünüyle yeniden değerlendirme bilincini uyandırmış olmasıyla olumlu bir anlama da sahiptir.

### **III. Nihilizmin nedenleri**

Tanrı'ya inanç ve özü itibarıyla ahlâkî bir düzenin savunulamaz hale gelmesi, tabiatın mutlak ahlâksızlığına, amaçsızlık ve anlamsızlığa inanç ile sonuçlanır. Aşırı bir düşünce ve konumu ifade eden nihilizm, tam da bu noktada ortaya çıkar. Varoluştan duyulan hoşnutsuzluğun öncekinden daha büyük olmasından değil, ama acıda, varoluştan herhangi bir 'anlam'a güvensizlik duyulduğu için. Sanki varoluşun hiçbir anlamı yokmuş, sanki her şey boşunaymış gibi. Nihilizmin temel niteliğini bu boşunalık oluşturmaktadır (Nietzsche, 1968: § 55). Ancak Nietzsche, nihilizmin doğru anlaşılması için, nihilizmin belirtile- rinin ve sonuçlarının, nedenleriyle karıştırılmaması uyarısında bulunur:

Nihilizm kapıya dayandı: bütün konukların bu en tekinsizi nereden geliyor? 'sosyal sıkıntıları' ya da 'fizyolojik yozlaşmaları' yahut da daha kötü durumu, bozulmayı nihilizmin nedeni olarak düşünmek bir hatadır. Bizimki, en iyi en merhametli çağdır. İster ruh, ister beden isterse zihin sıkıntı(sı), kendi kendine nihilizmi (yani değer, anlamın ve arzu edilebilirlik niteliği ya da durumunun kökten reddini) doğuramaz. Bu sıkıntı, her zaman türlü türlü yorumlara izin verir. Daha çok: bu belirli bir yorumda, Hıristiyan-ahlâk yorumunda bulunur, nihilizmin altında yatan neden budur. (Nietzsche, 1968: § 1).

Tanrı'nın ölümünden sonra, temelini ve gücünü ondan alan, Hıristiyan-ahlâk yorumu da en az Tanrı kadar anlamını yitirmiştir. Bu anlam yitimi ve değersizleşme, -bu Platon ya da halkın Platonculuğu olan Hıristiyanlığa duyulan güvensizliği ve bu güvensizliğin kışkırttığı bir savaşı içerir- Nietzsche'ye göre, ondokuzuncu yüzyıl Avrupa'sında daha önce eşine rastlanmamış bir ruh gerginliği yaratmıştır. Avrupalı'nın tehlikeli bir acil durum olarak duyumsadığı bu gerginlik, daha önce 'demokratik aydınlanma' ve 'basın özgürlüğü' yoluyla giderilmeye çalışılmış, ama tamamen ortadan kaldırılamamıştır. Çünkü Nietzsche'nin ifadesiyle, hiç kimse yaşamasa bile bu gerginlik özgür ruhlar tarafından hâlâ yaşanmaktadır (Nietzsche, 1990a: 12-13).

Ne olmuştur da bütün Avrupa insanını etkileyen böyle gergin ve karamsar bir ruh hali egemen olmuştur? Nietzsche'ye göre tüm bu olup bitenlerin nedeni, temelini Platonculuktan alan Hıristiyan ahlâkı ve bu ahlâka atfedilen değerdir. Başka bir ifadeyle acıma, kendini yadsıma, kendini kurban etme içgüdülerinin değerli kılınmasıdır. Nietzsche bu içgüdülerden rahatsızlık ve kuşku duymaktadır:

Tam da burada, insanlık için büyük bir tehlike görüyordum, en yücelmiş çekiciliği ve ayartıcılığıyla -nereye doğruydum bu çekilme? Hiçliğe mi?- tam da burada, sonun başlangıcını, ölü noktayı, geçmişe bakan bezginliği, yaşama karşı çevrilmiş istemeyi, en son hastalığın yumuşak ve hüznü belirtilerini görüyordum: Felsefecilerin elini kolunu bağlayıp hasta eden, gittikçe yayılan acıma ahlâkını anlamıştım, ürkütmekte olan Avrupa kültürünün en ürkütücü belirtisi, belki de yeni bir Budacılığa, Avrupa Budacılığına -nihilizme yol açan ahlâkı. ... (Nietzsche, 1990b: 25).

Avrupa insanını acıma ahlâkına mahkum eden, hakikat ve ideallerdir. Gücünü çileci ideallerden alan acıma ahlâkı, çileci idealler yoluyla yaşamın her alanına kök salar. Çileci idealin anlamı her büyük insan yazgısının ardından duyulan şu haykırıştır: 'boşuna!' Başka bir ifadeyle, eksik olan bir şey, insanı çepeçevre saran müthiş bir boşluk -insanın kendini nasıl haklı kılacağını, açıklayacağını, evetleyeceğini bilememesi. Burada insan ve dünya için 'isteme' eksiktir. İnsan acı çeker; ama "bunca acı niye?!" haykırışına cevabı yoktur. Bu yüzden insanın sorunu, insanlığın üzerine bir lanet olarak çöken acının kendisi değil, onun anlamsızlığıdır. İnsanın çileci ideallere bağlı kalmasının nedeni de burada açığa çıkıyor: çileci idealler, insana bir anlam sunuyor ve acıya bir anlam yüklüyor, kısaca onu yorumluyor; dahası müthiş boşluğun doldurulduğu, kapının her çeşit nihilizme kapatıldığı kanaatini uyandırıyor (Nietzsche, 1990b: 149-150). Ama Nietzsche'ye göre yorum, hep yeni acılarla -daha derin, daha içsel, daha zehirli, daha hayat yıkıcı acılarla- gelir. Bunun için Nietzsche'ye göre insan, 'istememeye karşı hiçliği istemeyi seçer.' (Nietzsche, 1990b: 150). Bu istem, düpedüz yaşama yüz çevirmeyi, işlevsizliği ve sahteliğine rağmen hakikat ve ideallere bağlı kalmayı ifade eder (Nietzsche, 1990b: 93). Ancak Nietzsche'nin hakikat ve idealler konusundaki tavrı ve son sözü gayet açıktır: onlarsız da olabilir (Nietzsche, 1990: 148). O zaman idealler neden var?

İdeal, eksikler var olduğunda, yokluğu aranan şeyler olarak ortaya çıkıyor: ideal arzu edilebilirlik; çok az kişi için açık olan ve bakış açısı, 'böyle olmalıdır, ama değildir' ya da 'böyle olmuş olmalı'yı içine alan bir arzu edilebilirlik (Nietzsche, 1968: § 330 vd.). Klasik anlamıyla ideal, bütün temel içgüdülerin iyi oluşturulmuşluğunun, kusursuzluğunun ifadesidir. Kaynağını dünyanın daha boş, daha soluk, daha sulandırılmış görüldüğü ruh durumlarından alır. İdeal(ler), dünyayı varsaydığımızdan ya da arzu ettiğimizden daha saçma, daha kötü, daha yoksul bulduğumuz durumlarda ortaya çıkar (Nietzsche, 1968: § 330 vd.), ama her türden ideal ve idealleştirme, bir felaketle ve insanın değer yitimiyile sonuçlanır; böylece de yaşam değersizleştirilir ve yadsınır. (Nietzsche, 1968: § 330



vd.). Bunun için yaşamı olumlayacak olan herkesin yaşamın karşısında bulunan her türlü idealden uzaklaşması gerekir; çünkü bütün eski idealler, yaşama düşmandır (Nietzsche, 1968: § 56). İyiyi telkin ettiğini düşünen İdealler, bütün teleolojiyi yadsır; bir şey kanıtlamak istemez, yargıç rolü oynamayı aşığalar. Burada görülen en yüksek dereceden bir çilecilik; ama bir o kadar da daha yüksek dereceden bir nihilizmdir:

... İşte kar; burada yaşam sessizleşiyor; son kargaların çığlıkları işitilir burada: “ne sebepten?”, “boşuna!”, “nada!” denir -burada hiçbir şey büyüyecek ya da gelişmeyecek artık. (Nietzsche, 1990b: 146).

Bundan böyle yaşama egemen olan bir tür çilecilik ve nihilizmdir; sorumlusu da şimdiye kadar en yüksek değer olarak kabul gören idealler, ahlâk ve ahlâkî yorumlardır.

Ahlâk, varoluşa yönelik istençten yüz çevirmeye ilişkin bir yoldur; ahlâkî değer yargıları, mahkûm etme tarzları, olumsuzlamalardır (Nietzsche, 1968: § 6-11). Ahlâk bir değerlendirmeler sistemidir: bir insanın yaşam şartlarıyla kısmen örtüşen bir değerlendirmeler sistemi (Nietzsche, 1968: § 256). Önceki ahlâk felsefelerinin hiç birinde yapılmamış olan ahlâkın problemini göstermeyi ve görmeyi yeni görevi olarak belirleyen Nietzsche'ye göre, şimdiye kadar en üstün değer, felsefenin bütün evrelerinde -hatta septikler arasında bile- ahlâk olmuştur (Nietzsche, 1968: § 263, 401). Nietzsche'nin mevcut yaşama biçiminden sorumlu tuttuğu ahlâk, Platonculukla birleşmiş Hıristiyan ahlâkıdır. Ona göre Hıristiyan ahlâkı, ciddi bir eleştiriden yoksun olduğu için zehirlemeye devam etmektedir. Hıristiyanlık, Hıristiyan tanrısına karşı çıkan (yerine bir başkasını koyamayan) kendi ahlâkı yüzünden son bulmuştur; şimdi ahlâk olarak Hıristiyanlık da yıkılmak zorundadır (Nietzsche, 1968: § 1-2). Ama nasıl? Nietzsche böyle bir olayın eşiğinde bulunduğumuzu düşünür: hakikati isteme, kendinin bilincine bir sorun olarak vardıkça, ahlâk giderek ortadan kalkacaktır (Nietzsche, 1990b: 149).

Her şey büsbütün yanlış ve sahtedir: sözcükler, karmakarışık, zayıf, saçma, aşırı derecede abartılı ve mantıksızdır. Bunlara bir çözüm aranmaktadır. Bir taraftan ahlâkî ideale, diğer taraftan bir “öte dünya”ya sınıksız tutunulmaya, olaylarda ödüllendiren, cezalandıran, eğiten ve daha iyiye yönelten şeylerin bir düzenini ifade eden eski moda tanrısal bir yönetim bulunmaya çalışılmaktadır. Dahası hala iyi ve kötüye inanılmakta ve bir ödev olarak iyinin zaferi ve kötünün yok edilmesi için çaba gösterilmektedir. “Doğal” olan şey, arzu etme, ego aşığılanmaktadır: en yüksek tinsellik ve sanat, kişiliksizleşmenin sonucu olarak ve kendi çıkarından vazgeçmek olarak anlaşılacaktır. Kilise ya da Hıristiyanlık her şeye rağmen yaşama müdahalesini sürdürmektedir: hala birey yaşamının bütün önemli deneyimlerine ve ana noktalarına onları kutsamak ve onlara daha üst bir anlam vermek için musallat olmaktadır (Nietzsche, 1968: § 30). Ama insanları bitkin düşüren, sanki gerçek dünyanın, yani oluş dünyasının dışında başka bir varlık dünyası varmış gibi, bir öte dünyaya inanma değil miydi? Bu nedenle bu inanın da tamamıyla ortadan kaldırılması gerekiyor. Bu amaçla ona karşı sürdürülebilir bir savaş açılmalıdır (Nietzsche,

1968: § 51). Bütün değerlerin yeniden değerlendirilmesi ancak böyle bir savaşla mümkün olabilir.

Artık nihilizme giden yolda sonuca götüren şey belirginlik kazanıyor: ahlâktan kuşku. Bir öteye (ölüm sonrası yaşama) kaçmaya çalıştıktan sonra artık hiçbir yaptırımı bulunmayan dünyanın ahlâkî yorumunun sonu, nihilizme kılavuzluk eder: her şey anlamdan yoksundur. Kendisine müthiş bir güç verilen bir dünya yorumunun savunulamaması, bütün dünya yorumlarının yanlış olduğu yönünde şüphe uyandırmaktadır. Bu şüphe, en sonunda ahlâkî yorumların bırakılmasına kadar götürülür. Böylece şimdiye kadar ahlâkî yargılara dayanan bütün değerler değersizleşir: yaptırımsız kalan ahlâkla, felsefe ve halka ait idealler de değerlerini yitirmiş olurlar.

Şimdi yüzyıllardır nakledilen ahlâk yorumuna duyulan ihtiyaçları - artık bize yalana duyulan ihtiyaç gibi görünen ihtiyaçları- kendimizde keşfediyoruz; diğer taraftan, maruz kaldığımız yaşamın değeri, bu ihtiyaçlara bağlı görünüyor. Bu karşıtlık -bildiğimiz şeye itibar etmeyişiğimiz ve kendi kendimize söylemek zorunda kaldığımız yalana itibar etmemize izin verilmemesi arasındaki karşıtlık- bir çözüme süreciyle sonuçlanır (Nietzsche, 1968: § 5).

Nietzsche'ye göre modern çağın en belirgin işareti, insanın, kendi gözünde inanılmaz ölçüde itibarını kaybetmiş olmasıdır. Uzun süreden beri, varoluşun merkezi ve trajik kahramanı olan insan, ahlâkî değerlerin en önemli değerler oldukları yönündeki inançla, insanın itibarına bağlı kalmak isteyen bütün metafizikçiler gibi, kendini varoluşun kesin ve aslında yararlı olan yanıyla yakın ilişki içinde olduğunu göstermeyi amaç edinmiştir. Onların ahlâkçılıkları, Tanrıyı yok saymaları yüzündendi; çünkü "Tanrı'yı terk etmiş kişiler, ahlâk inancına çok daha sıkı bir biçimde sarılmak" zorundadır. Her ahlâkî değer sistemi -örneğin, Budizm'in ahlâkî değer sistemi- nihilizm ile sonuçlanır: bu Avrupa'da da beklenmelidir. Hâlâ dînî bir arka plan olmadan, bir ahlâkçılıkla idare edileceği umulmaktadır, ama bu zorunlu olarak nihilizme götürür (Nietzsche, 1968: § 18-19). Ahlâk eninde sonunda nihilizme kapı açıyorsa ve nihilizm yaşamın yadsınmasını içeriyorsa eğer, yıkılmalıdır. Nietzsche'nin ifadeleriyle,

Benim kavrayışım: yaşamın ve büyümenin kendileri sayesinde var olduğu bütün güçler ve güdüler, ahlâkın yasaklaması altında bulunurlar: yaşamı yadsıma içgüdüleri olarak ahlâk. Yaşam özgür kılınacak, kurtarılacaksa, ahlâk yok edilmeli, yıkılmalıdır. (Nietzsche, 1968: § 343).

Nietzsche'ye göre "ahlâka inandığımız ölçüde, varoluşu mahkûm etmeyi onaylıyoruz" demektir; ancak onsuz da yapamayız. Bu bir antinomidir. İnsanın hizmetinde yaşamaması gereken en üst değerler, sanki onlar Tanrı'nın buyruklarıymış gibi, "gerçeklik," "gerçek dünya," bir umut ve gelecekteki dünya olarak insan üzerine inşa edilmişlerdir. Bu

nedenle bu değerler haklı bir kaynağa sahip olmaktan uzaktır. Değerlerin açığa çıkarılan bu haksız kökeni, evrenin “değerini yitirmiş, ‘anlamsız’laşmış” gibi görünmesine neden olmaktadır. Ama bu, sadece bir geçiş devresidir. Nietzsche, ahlâkî değerlendirmenin bir sonucu olarak değersizliğe inanmanın, egoist ve zorunlu olan her şeyden nefret ile sonuçlandığını düşünür. Ahlâkî değerlendirmenin bir başka önemli sonucu, ‘değerlerimizi yerleştirmiş olduğumuz alana ulaşamayacağımızı anlamamız’dır. Ancak bu bilinç, içinde yaşadığımız dünyaya bir değer kazandırmış da değildir. O zaman şimdiye kadar ‘boşuna’ yorulduk (Nietzsche, 1968: § 6-9). Değersizlik ve anlamsızlık duygularının nedeni olan bu ‘boşuna’lık bilinci, nihilizmin başlangıç biçimidir. Bu değersizlik ve anlamsızlık duygusundan sorumlu olan da şimdiye kadarki ahlâkî değer yargılarıdır.

Ahlâkın problemini görme ve göstermeyi yeni temel görevi gibi gören Nietzsche’ye göre, ahlâkî değer yargıları, “mahkûm etme, olumsuzlamadır; ahlâk varoluş istencinden yüz çevirmedi.” (Nietzsche, 1968: § 11). Ahlâk’ın mahkûm edip olumsuzladığı şey, insanın iç dünyasının temel olgularıdır. Esasen ahlâk, insanın yaşamına bir çeki-düzen vermeyi amaçlar; ama ahlâk Nietzsche’ye göre tam da bu yönüyle yaşamı mahkûm eder. Zira ahlâk insanın temel güdülerine sınırlandırmalar getirir: “buna gözlerini kapat; şu konuda konuş, şu konuda konuşma” der. Dahası ahlâk, esasen kötü olan şeyleri, -yani insan varoluşunun temel içgüdüleri için uygun olmayan şeyleri- birçok kez iyi olarak yeniden adlandırmıştır. Ahlâkî değerler, egemenlik kazanmak için ahlâk dışı bir sürü güç ve duyguyu yardıma çağırır (Nietzsche, 1968: § 263-265). Bunun için Nietzsche’ye göre ahlâk, ahlâksızlığın ya da ahlâk dışılığın; bir hatanın ya da yanılmanın eseri olarak görünür. Ahlâk her zaman kendisiyle çelişmektedir: doğruluk telkin eder, ama şüphelidir; hükmü askıya alır, ama yargılar. Bu çelişki giderek daha açık hale gelmektedir; çünkü ahlâk, bütün biyolojik olayların kendisiyle yargılanıp ölçüldüğü mutlak hâkimiyetten, yaşamı yargılayan ve mahkûm eden bir konuma gelmiştir. Burada dikkat çeken şey, ahlâk ile yaşamın karşıtlığıdır. Ahlâk, yaşamı mahkûm eder, ama aynı zamanda bunu hayat bakış açısından yapar. Ahlâk, yaşam için zararlıdır. Peki, ahlâk yaşama ne ölçüde zarar vermiştir? Nietzsche’ye göre ahlâk, yaşamın kendisiyle uyuşmayan en yüksek yaşam olayları şekline sokmaya çalıştığı ölçüde, yaşamdan zevk alma, yaşama minnet duyma, yaşamı güzelleştirip soylulaştırma, yaşamın bilinmesi, yaşamın gelişimi bakımlarından zararlı olmuştur. Ahlâkın yaşam için hiç mi faydası yoktur? Nietzsche’ye göre ahlâk, mensupları üzerinde bir sınırlandırma olarak, genel bütünü koruyan; insanı tutkularının içsel tehlikesinden, derin acı ve körelmenin yaşamı tahrip eden etkilerinden koruyan; güçlülerin korkunç taşkınlıklarına karşı koyan bir ilke olması bakımından ahlâk, yaşam için faydalıdır (Nietzsche, 1968: § 266). Ancak burada kendisiyle yeni başlayan çöküşe karşı sağlıklı içgüdüünün savunulduğu ahlâk -yaşam için faydalı ahlâk- ile kendisiyle bu çöküşün tanımlanıp haklı kılındığı ve çöküşün kötüye gitmesine neden olan ahlâk -yaşam için zararlı ahlâk- arasında özenli bir ayırım yapmak ve birbirinden farklı olan bu iki ahlâk çeşidini birbiriyle karıştırmamak gerekir (Nietzsche, 1968: § 268). Bu nedenle ahlâk, geneli ve insanı koruyucu bir ilke olması bakımından yaşam için faydalı olsa bile, yaşamı mahkûm etmesi, yaşamdan zevk alınmasını engellemesi bakımından zararlıdır.

Nietzsche'nin nihilizmden sorumlu tuttuğu ahlâk, Avrupa insanının çöküşünü hazırlayan ve bu çöküşün kötüye gitmesine neden olan ahlâktır. Bu türden ahlâk, Platonculuk ve Hıristiyan ahlâk yorumlarından beslenir. Nietzsche bu ahlâkın/ahlâkların karşısında görünür, ama onların tarihsel önemini göz ardı etmez: Hıristiyan ahlâkı "teorik ve pratik nihilizmin büyük panzehiri" olarak gelişmiştir. Hıristiyanlık, oluş ve yok oluşun akışı içinde insana mutlak bir değer bahşetmiş; acı ve kötülüğüne rağmen dünyaya "özgürlük" de dahil mükemmellik karakterini verdiği ölçüde kötülüğün varoluşunu anlamlandırmış; insanın mutlak değerlere ilişkin bir bilgiye ve böylece kesinlikle en önemli şeyin ne olduğuna ilişkin yeterli bilgiye sahip olduğunu öne sürmüştü; insanın insan olarak kendini hor görmesini ve onun bilgi hakkındaki umutsuzluğunu engellemiştir. Ahlâk, umutsuzluk ve hiçlik karşısında yaşamı korumuştur. Ayrıca ahlâk, sert despotlara, zorbalık yapanlara, genelde 'efendiler'e, ortalama insanın kendilerinden korunması gereken düşmanlar olarak davranmıştır. Bu açıkça cesaretlendirmek ve güçlendirmek anlamına gelir. Sonuç olarak ahlâk, insanlara, nefret etmeyi ve yönetenlerin temel niteliği olan şeyi, onların güç istencini en derinden aşağılamayı öğretmiştir. Bu ahlâkı yürürlükten kaldırmak, yadsımak, yok etmek, çözmek, bu en nefret edilen güdüyü, karşıt bir duygu ve değerlendirme ile görmek demektir. Acı çeken ve zulme uğrayanlar, güç istencini hor görmeye hakları olduğu yönündeki inancı yitirirlerse, umutsuzca bir umutsuzluk aşamasına girerler. Ahlâk, belirli sosyal haklardan yoksun olanların, yetenezsiz yaratılanların her birine sonsuz bir değer, metafizik bir değer atfetmekle ve her birini, dünyevî güç ve hiyerarşiyle bağdaşmayan bir düzene yerleştirmekle nihilizme önceden tedbir almış; boyun eğmeyi, kabul lenmeyi, alçak gönüllüğü vb. öğretmiştir. Bu ahlâka inancın yok olduğu varsayıldığında, belirli sosyal haklardan yoksun olanlar, artık teselli bulamayacaklar ve yok olacaklardır; bu yok olma, kendi kendini yok etme biçimini alacaktır (Nietzsche, 1968: § 55). Bu nedenle Nietzsche, şimdiye kadar başardıkları şeyden dolayı ahlâka teşekkür edilmesi gerektiğini düşünür. Ama ahlâk, şimdi sadece felaket haline gelebilen bir yükür. Bizi ahlâkı reddetmeye zorlayan şey, ahlâkın kendisidir. Şimdiye kadar ahlâk, ciddi ve insanı huşu içinde bırakan bir şey olarak kabul görmüş ve ona bir şekilde kurban edilmeyen hiçbir şey kalmamıştır. Ruhsal inceliğimize, yanlış olarak ahlâk ya da din yoluyla ulaştığımız düşünölmüştür, halbuki bizi bu düzeye ulaştıran bilincinde olduğumuz acılardır. Kendimizi eski vatanımızdan koparıp uzaklaştırınca, götüröldüğümüz yerin neresi olduğunu henüz bilmiyoruz. Bildiğimiz tek şey, bu aynı toprağın bizi sınırsız, denenmemiş ve keşfedilmemiş olanın içine iterek, uzaklara, maceraya sevkeden gücü bize verdiğidir.

Bizim için hiçbir seçenek kalmıyor, artık kendimizi vatanımızda/evimizde hissedeceğimize, ... hiçbir ülke olmadığından, fatihler olmak zorundayız. Bizi gizli bir Evet'e götüren, bütün Hayır'larımızdan daha güçlüdür. Bizzat güçlülüğümüz, dayanıklılığımız, bizim eski tahrir olmuş toprağımızda bulunmamıza katlanamayacaktır: uzaklara gitmeyi göze alıyoruz, kendimizi riske atıyoruz: isteksiz, gönölsüz ve zehirli olmaktansa, yok olmak, ölmek daha iyidir. Bizzat güçlülüğümüz bizi denize, bütün güneşlerin şimdiye kadar battığı

yere yönlendiriyor: biz yeni bir dünyanın [olduğunu] biliyoruz. (Nietzsche, 1968: § 405).

Nihilizmin çileci idealler ve ahlâk kadar önemli bir başka nedeni de “kozmojik değerlerin çöküşü”dür. Kozmojik değerler her olaya bir anlam yükler. Kozmojik değerlere inandığımız sürece, bu anlamı onaylıyoruz demektir. Ancak bu değerlerin çöküşüyle, “bütün olaylarda, gerçekte onlarda olmadığı halde bir anlam aradığımızda psikolojik bir ruh hali olarak nihilizme ulaşmış oluruz.” Aslında olmayan bir şey olarak bu anlam arayışı en sonunda cesaret kırıcı ve hayal kırıklığına uğraticı bir durumdur. Bu durumda nihilizm, gücün uzun süre boşa harcanmasının onaylanması, “boşuna”lığın ıstırabı, güvensizliktir; kişinin soğukkanlılığını, kendine güvenini yeniden ele geçirmek ve yeniden kazanmak fırsatından mahrum olmasıdır. Bir hedef, örneğin bütün olaylarda en üst bir etik yasanın yerine getirilmesi, ahlâkî dünya düzeni; ya da varlıklar arasındaki sevgi ve uyumun artması; ya da evrensel mutluluğa ilişkin bir ruh durumunun yaklaşması; hatta evrensel hiçliğe ilişkin bir ruh durumuna doğru gelişme bir anlamdır. Bir hedef olarak konulan her şey, süreç yoluyla ele geçirilir. Ancak oluşun hiçbir şeyi amaçlamadığı ve hiçbir şeye ulaşmadığı fark edildiğinde, öne sürülen bir amaç, hayal kırıklığı ile sonuçlanır. Nihilizmin nedenlerinden biri olan bu hayal kırıklığı, önceki bütün varsayımların yetersiz olduğunun farkına varılmasını sağlar (Nietzsche, 1968: § 12 A). Oluşun hiçbir amacının olmaması ve bütün oluşun altında yüce bir birliğin olmaması göz önüne alındığında, geriye kalan, bir şeye sığınma, bir kaçıştır: bu sığınma ve kaçış, kendisini ‘bütün oluş dünyasını bir aldanma olarak, yanlış olarak mahkum etmek ve onun ötesinde bir dünya, bir gerçek dünya icat etmek’ olarak gösterir.

İnsan bu dünyanın, yani gerçek dünyanın, sadece psikolojik ihtiyaçlardan dolayı uydurulduğunu ve buna hiçbir hakkı olmadığını anladığında, nihilizmin son şekli oluşmaya başlar: bu herhangi bir metafiziksel dünyaya inanmamayı içerir ve bizzat bir gerçek dünyaya inanmayı yasaklar. Bu bakış açısına ulaşıldıktan sonra, oluşun gerçekliği, biricik gerçeklik olarak kabul edilir, el altından öte dünyalara ve sahte tanrılara ulaşmanın her çeşidini kendisine yasaklar, ama reddetmek istemese bile bu dünyaya katlanamaz.

Aslında olup biten nedir? Varoluşun tüm karakterinin “amaç,” “birlik” ve “gerçek” kavramıyla yorumlanamayacağının farkına varılmasıyla değersizlik duygusuna ulaşıldı. Varoluşun hiçbir erek ya da amacı yoktur; olayların çokluğu içinde kuşatıcı bir birlik yoktur: varoluşun karakteri “gerçek” değildir, sahtedir. İnsanın gerçek bir dünyanın var olduğuna kendisini inandırmak için hiçbir nedeni yoktur. Kısaca: dünyaya bir değer atfetmek için kullandığımız “amaç,” “birlik,” “varlık” kategorilerini, tekrar çekip çıkarırız, bunun için dünya değersiz görünür. (Nietzsche, 1968: § 12A).

Nietzsche’ye göre, dünyanın amaç, birlik ve varlık kategorilerine göre yorumlanamayacağını ve dünyanın bu anlayıştan sonra değersizleşmeye başladığını varsayarsak, bu

üç kategoriye inancımızın nereden kaynaklandığını sormamız gerekir. Bu kategorilerin kaynağı, Platon ve onu farklı biçimlerde yorumlayarak günümüze kadar taşıyan Platonculuktur. Ama Nietzsche, Platon'dan kendisine kadar Batı düşüncesi üzerinde belirleyici olan bu kategorilere inançtan vazgeçip geçemeyeceğimizin imkânını araştırır. Bu araştırma Nietzsche için önemlidir; çünkü bu üç kategoriye değerden düşürmeyi başarabilir ve onların evrene uygulanamayacaklarını gösterebilirsek, evreni değersiz kılmak için bir neden kalmamış olacaktır.

Aslında dünya ve yaşam değersiz değildir; ama anlamsız olarak görülmesinin nedeni, dünyanın değerinin bütünüyle uydurma olan bir dünyaya göndermede bulunan kategorilere göre ölçülmesidir. Nietzsche bu yüzden Batılı aklın kategorilerinin nihilizme yol açtığını düşünür.

Nihai sonuç: şimdiye kadar kendileriyle dünyayı kendimiz için değerli kıldığımız ve daha sonra uygulanamaz olduğunu ve böylece dünyayı değerden düşürdüğünü gösterdiğimiz bütün değerler, psikolojik olarak düşünüldüğünde, egemenliğin insani inşalarını artırmak ve sürdürmek için tasarlanmış belirli yararlılık perspektiflerinin sonucudur ve onlar yanlış bir şekilde nesnelere özüne izdüşürülmüşlerdir. Burada bulduğumuz şey yine de insanın naifliğidir: kendini şeylerin değerinin ölçüsü ve anlamı olarak varsaymak. (Nietzsche, 1968: § 12B).

Nietzsche'ye göre nihilizmin doğrudan denilebilecek sebepleri, yaşamı ve dünyayı anlamlı kılan bütün değerlerin değerlerini yitirmiş olmalarıdır. Bütün değerlerin değerlerini yitirmelerinin nedeni ise, ahlâkî değer yargıları ve kozmolojik değerler, başka bir ifadeyle Hıristiyan ahlâkî ve Batılı aklın kategorileridir. Bunun içindir ki Nietzsche, Batılı düşünüşün Platon'dan bu yana bin yıllar süren düşünme çizgisi izlendiğinde zorunlu olarak nihilizme ulaştığını düşünür. Dahası bu düşünüşün tarihi içinde ortaya çıkan her olay, bu tarihin kurumsallaştırdığı her şey sonunda nihilizme yol açmaktadır.

Nietzsche, nihilizmin doğrudan sebeplerinin yanında daha uzak sebeplerinden de bahseder. Bu sebeplerden ilki, bitmek tükenmek bilmeyen üretkenliği ve gücü ile insana inancı hep yukarıda tutan "daha yüksek insan türü" nün yokluğu; diğeri ise alçakgönüllülüğü unutan ve ihtiyaçlarını kozmik ve metafizik değerler içinde harcayan "sürü," "avam," "toplum" gibi daha aşağı türden insanların varlığıdır. Böylece bütün varoluş bayağılaşır; çoğunluk egemen olur ve istisnalar küstahça tahakküm eder; bu yüzden onlar kendilerine inancı yitirirler ve nihilist olurlar (Nietzsche, 1968: § 27).

Yukarıda ana hatlarıyla vermeye çalıştığımız şekliyle Nietzsche'nin nihilizm okumasının, klasik nihilizm anlayışından farklı bir anlama sahip olduğu açıkça ortadadır. Buna göre Nietzscheci nihilizm, Batı kültür ve düşünce tarihinin iki bin yıllık süre içerisindeki oluşum ve kazanımlarının zorunlu sonucu olarak ortaya çıkan bir düşünme ve yaşama biçimini ifade eder. Böyle olduğu için de bir öğreti değil, tarihsel bir olay olarak görülme-

lidir. Bu nedenle Nietzsche, Batı kültür ve düşünce tarihi içinde ortaya çıkan din, felsefe, ahlâk ve bunlar adına üretilen ne varsa hepsinin nihilizme yol açtığını düşünmektedir.

#### IV. Sonuç

Nietzsche'ye göre nihilizm, 'şimdiye kadarki en yüksek değerlerin değerlerini yitirmiş olmaları' ve bunun bilincine varılmış olmasının ortaya çıkardığı ruh halidir, ama "boşuna/boş yere" düşünme değildir; ne de sadece her şeyin yok olmaya değer olduğu inancıdır. Aksine onda yok olmaya çare bulunur; o, güçlü ruhların ve iradelerin ruh durumudur. Bir tarafta bütün değerlerin değerlerini yitirmiş olduklarının bilincine varılması, diğer tarafta bu bilinçte yok olmaya bir çare aranması, açıkça mantık dışıdır; ama nihilist mantıklı olmak gerektiğine inanmaz (Nietzsche, 1968: § 24). Onlar için değerlendirmenin ya da düşünmenin 'hayır'ında kalmak mümkün değildir; onlar eylemin 'hayır'ını da ister. Bu nedenle Nietzsche, nihilizmi ulaşılabilecek 'son durum' olarak kabul etmez: nihilizm, üstinsana giden yol üzerinde bulunan aşılması gereken bir köprüdür.

'Şimdiye kadarki bütün değerlerin değerlerini yitirmiş olmaları,' yani nihilizm, yaşamın yadsınmasıyla sonuçlanır; ama 'bütün değerlerin yeniden değerlendirilmesi'nin, yeni bir değer koymanın yolunu da açar. Bu nedenle Nietzsche'nin nihilizm okuması, bir yandan yaşamın yadsınmasına neden oldukları için, şimdiye kadarki en yüksek değerlerin ortadan kaldırılmasını ima ederken, diğer taraftan 'bütün değerlerin yeniden değerlendirilmesi'ni ima eder. Dolayısıyla Nietzsche'de nihilizmin karşı çıkılan olumsuz bir anlamı yanında, onaylanan olumlu bir anlamı da vardır. Buna göre nihilizm hem yaşamın yadsınmasıdır hem de yaşamın olumlanmasının önünü açacaktır. Bunun için de bir yönüyle yaşamı katlanılmaz kılan diğer yönüyle de yaşamı sevinçle karşılamayı ifade eden Batı tarihinin temel bir olayıdır.

Nietzsche'ye göre nihilizm, Batı kültür ve düşünce tarihinin içinde bulunulan döneminin temel olayıdır; ama nihilizm karar kılınacak; eğlenilecek bir yaşam alanı değil, tehlikelerle ve tehditlerle dolu bir yaşam deneyimidir. Bu yüzden Nietzsche'ye göre nihilizm, aşılması gereken bir deneyimdir. Felsefesinin gelişimi izlendiğinde, onun asıl ilgisinin nihilizmin aşılmasına yönelik olduğu anlaşılır. Bu, onun 'güç istenci' metafiziğinde, 'dünyayı yorumlayışında' ve 'ebedî tekerrür' öğretisinde açıkça görülür. Nietzsche'nin amacı, yaşamın olumsuzlanması değil, yaşama evet diyen, onu olumlayan bir yol açmaktır. Bunun için de Nietzsche'nin nihilizmi, klasik nihilizm öğretisinden farklılıklar gösterir.

#### Kaynakça

Ansell-Pearson, Keith (1998). *Kusursuz Nihilist: Politik Bir Düşünür Olarak Nietzsche'ye Giriş*, çev. Cem Soydemir, İstanbul: Ayrıntı Yay.

Berkowitz, Peter (2003). *Nietzsche: Bir Ahlak Karşısının Etiği*, çev. Ertürk Demirel, İstanbul: Ayrıntı Yay.

- Deleuze, Gilles (2006). *Nietzsche*, çev. İlke Karadağ, İstanbul: Otonom Yayıncılık.
- \_\_\_\_\_ (1983). *Nietzsche and Philosophy*, Trans., Hugh Tomlinson, London: The athlone Press.
- Heidegger, Martin (2001). *Nietzsche'nin Tanrı Öldü Sözü ve Dünya Resimleri Çağı*, çev. Levent Özşar, Bursa: Asa Kitabevi.
- Jaspers, Karl (2008). *Nietzsche*, çev. Murat Batmankaya, İstanbul: Alkım Yay.
- Magee, Bryan (2000). *Büyük Filozoflar: Platondan Wittgenstein'a Batı Felsefesi*, çev. Ahmet Cevizci, İstanbul: Paradigma Yay.
- Nehamas, Alexander (1999). *Edebiyat Olarak Hayat*, çev. Cem Soydemir, İstanbul: Ayrintı Yay.
- Nietzsche, Friedrich (1990b). *Ahlakın Soykütüğü Üstüne*, çev. Ahmet İnam, İstanbul: Ara Yayıncılık.
- \_\_\_\_\_ (1995). *Deccal*, çev. Oruç Aruoba, İstanbul: Hil Yay.
- \_\_\_\_\_ (1991). *Gelecekteki Felsefe*, çev. Ümit Özdağ, Ankara: İmge Kitabevi.
- \_\_\_\_\_ (1990a). *İyinin ve Kötünün Ötesinde*, çev. Ahmet İnam, İstanbul: Ara Yayıncılık.
- \_\_\_\_\_ (2000). *Putların Alacakaranlığı*, çev. Hüseyin Kaytan, İstanbul: Tümzamanlar Yayıncılık.
- \_\_\_\_\_ (2003). *Şen Bilim*, çev. Levent Özşar, Asa Kitabevi, Bursa.
- \_\_\_\_\_ (2001). *Tan Kızılığ*, çev. Hüseyin Salihoğlu-Ümit Özdağ, İmge Kitabevi, Ankara.
- \_\_\_\_\_ (1968). *The Will to Power*, Trans. Walter Kaufmann-R. J. Hollingdale, New York: Vintage Books.
- \_\_\_\_\_ (1972). *Zerdüşt Böyle Diyordu*, çev. Osman Derinsu, İstanbul: Varlık Yay.
- Savater, Fernando (2008). *Nietzsche'nin İdeası*, çev. Saliha Nilüfer, İstanbul: İletişim Yay.